

RODOVÉ ROZDIELY VO FORMÁCH KYBERŠIKANOVANIA VO VOĽNOM ČASE U ŽIAKOV ZÁKLADNÝCH ŠKÔL - S DÔRAZOM NA AGRESOROV A OBETE

GENDER DIFFERENCES IN THE FORM OF CYBERBULLYING IN THEIR LEISURE TIME IN PRIMARY SCHOOL PUPILS - WITH REGARD TO AGRESORS AVICTIMS

Mário Dulovics

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, UMB v Banskej Bystrici

Lívia Nemcová

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, UMB v Banskej Bystrici

Abstract:

Cyberbullying is one of the most frequently inflicted risks of the 21st century. It is undisputed that this is a problem that goes beyond time and space, making it even more serious. While classical bullying ends after leaving school, cyberbullying often begins just when the child or adolescent is "safe" at home.

The aim of the research was to analyze cyberbullying in elementary school pupils in their leisure time in terms of gender differences. The research sample was composed of elementary school pupils (n = 239) in Rimavská Sobota. The main research tool was a questionnaire of its own origin. We evaluated the research data through descriptive and inferential statistics.

We identified 60 aggressors and 60 victims of cyberbullying in the research file. The most common form of cyberbullying in terms of both aggressors and victims was repeated insults and vulgar swearing in online communications.

As free time can provide room for positive self-realization, it can provide room for the emergence and strengthening of risk behaviors. A vulnerable and at the same time a risky group are children and young people who need to take various measures.

Key words:

risk behaviors, leisure time, cyberbullying, pupils

Úvod

Vedecko–technologický pokrok spojený s rozvojom informačno-komunikačných technológií v 21. storočí vo výraznej miere zasiahol štruktúru voľného času detí a mládeže. Počet užívateľov internetu neustále narastá a narastá aj čas, ktorý deti a mladí ľudia trávia denne online. Vysoká časová náročnosť online aktivít sa logicky spája aj s nárastom rizík, s ktorými deti a mládež prichádzajú do kontaktu.

Cieľom príspevku je teoretická reflexia voľného času ako životného priestoru, v ktorom najčastejšie dochádza ku kyberšikanovaniu. V intenciách empirickej časti príspevku je

cieľom analýza zistení, ktoré sa týkajú rodových rozdielov v rámci foriem kyberšikanovania u žiakov základných škôl.

Nemalá časť z objemu voľného času mladej generácie je úzko prepojená s informačnými a komunikačnými technológiami a médiami, táto skutočnosť je zdôraznená aj v národnom výskume IUVENTA „*Novo vynárajúce sa potreby detí na Slovensku (2010)*“ v časti „*Prelínanie reality, virtuálnosti a nemožného*“, kde bolo pomenovaných niekoľko rizík, z ktorých sú v tejto súvislosti významné problémy týkajúce sa trávenia voľného času detí vo virtuálnom prostredí.

Aktuálnosť problematiky kyberšikanovania, ako aj nutnosť intervenovať do voľného času detí a mládeže za účelom jeho prevencie zdôrazňujú viaceré národné a medzinárodné dokumenty. Dôležitý dokumentom upravujúcim bezpečné využívanie internetu je „*Koncepcia kybernetickej bezpečnosti v Slovenskej republike 2015-2020*“, kde sa poukazuje na potrebu „...*podnikať kroky, ktoré budú viesť k eliminácii hrozieb a rizík spojených s využívaním moderných informačných a komunikačných technológií*.“ Na medzinárodnej úrovni je problematika kybernetickej bezpečnosti spracovaná v európskom dokumente „*Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace - 2013*“. Vzhľadom k tomu, že niektoré formy kyberšikanovania nadobúdajú skutkovú podstatu trestného činu, je v tejto súvislosti dôležité zmieniť aj „*Stratégiu prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016-2020*“, ktorá v 5. prioritě „*Reakcia na nové trendy a hrozby v oblasti bezpečnosti a verejného poriadku*“ akcentuje potrebu prevencie počítačovej kriminality.

Voľný čas – čas pre rozvoj osobnosti (?)

V súčasnosti disponujú deti a mládež množstvom voľného času, ako aj širokou škálou možností, ako ho využiť. Tieto možnosti sa pohybujú od plnoorganizovaných činností (pod kontrolou dospelých, napr. športové krúžky) až po neorganizované činnosti (stretávanie sa s priateľmi, sledovanie TV, hranie sa na PC/mobile a pod...). Tieto aktivity môžu zohrávať rozhodujúcu úlohu vo vývoji, pretože poskytujú prospešné, alebo škodlivé skúsenosti. Rozsah a kvalita možností sa formujú sociálnym a ekonomickým stavom (Sichling, Plöger, 2018).

Voľný čas pod vplyvom meniacej sa spoločnosti sa stáva nielen zdrojom ziskov (v podobe zážitkov, vedomostí a pod.) ale i zdrojom problémov a priestorom pre expanziu rôznych rizík.

Najmä kategória mládež je dnes mnohými považovaná za najcitlivejšiu sociálnu skupinu (Tvrdoň, 2006), ktorú veľmi ostro môžu zasiahnuť celospoločenské transformačné zmeny. Medzi potenciálne príčiny existencie rizík zaraďujeme okrem rodiny, vzdelania, práce, kultúry, každodenných stereotypov, hodnotovej orientácie, komunikácie, prístupu k životu aj **voľný čas** (dištancovanie sa od tradičných spoločenských zväzkov, organizácií, skupín a príklon k neformálnym skupinám) (Tvrdoň, 2006).

V súvislosti s konkrétnym jedincom a s jeho konkrétnou sociálnou situáciou môžeme uvažovať o tom, že voľný čas nie je vyplňaný zmysluplnými aktivitami (tzv. patológia voľného času). Problémom nemusí byť len to, že deti a mládež nemajú zmysluplné, alebo spoločensky žiaduce aktivity, ale napr. vôbec nevedia odpočívať.

Akékoľvek negatívne prejavy vo voľnom čase majú korene v osobnostnej štruktúre človeka (Hambálek, 2005, s. 24) alebo ide o reaktívne stavy, ako zvládame životné situácie. Možno až kľúčovú rolu zohráva tlak referenčnej skupiny a nepriamo aj kultúra spoločnosti, ktorá socializačným procesom prezentuje „zdravý spôsob života“, ideál „muža“, ideál „ženy“ ideál „bohatstva“ a pod. Patológia voľného času sa môže

u rôznych sociálnych skupín prejavovať rozličným spôsobom. V extrémnych formách vyúsťuje k osobnostným psychickým problémom, zhoršuje zdravotný stav, vedie k nepochopiteľnej agresivite, šikanovaniu, kriminalite alebo drogovým závislostiam. Významnú úlohu však v pestovaní záujmov majú výchovné a socializačné činitele (rodina, škola, rovesnícka skupina, médiá).

Moderné technológie ako počítače, tablety, smartfóny, internet a jeho služby sa stávajú čoraz viac súčasťou každodenného života nielen dospelých, ale aj detí a mládeže. V príspevku preto upriamime pozornosť na virtuálne prostredie, ktoré sa stále častejšie spája aj so vznikom rizík u detí a mládeže.

Virtuálny priestor a voľný čas

V správe OECD pod názvom „*Protection of Children Online*“ (2012) sa uvádza, že pripojenie detí a mládeže k internetu je na vzostupe, čo úzko súvisí s rozmachom informačných a komunikačných technológií a možnosťou pripojenia na internet doma i v škole. Podľa výsledkov empirických zistení sa v USA prístup detí a dospievajúcich k internetu, vo veku od 8 do 18 rokov, v rokoch 1999 až 2009 takmer zdvojnásobil a v ostatných rokoch ďalej narastal. Podobná situácia bolo zaznamenaná aj v krajinách EÚ. S nárastom počtu mladistvých užívateľov internetu sa do popredia dostáva otázka, akým aktivitám sa deti a mládež v kyberpriestore venujú a aký majú ich virtuálne skúsenosti dopad na ich ďalší psycho-sociálny vývin.

V národnom výskume „*Novo vynárajúce sa potreby detí a mládeže (2009)*“ bolo pomenovaných niekoľko vážnych javov, z ktorých v kontexte nášho príspevku sú významné príležitosti a ohrozenia informačno-komunikačnými technológiami (IKT) a vplyv médií, príležitosti a problémy trávenia voľného času detí. Tieto problémy boli zaznamenané všetkými účastníkmi výskumu (deti, mládež, rodičia, učitelia, MVO a ostatní odborníci). „Vplyv technológií rodičia a učitelia vnímali v súvislosti s menej častým čítaním kníh a so zúženou osobnou komunikáciou s priateľmi. Objavujú sa výraznejšie možnosti získavania informácií, ale aj nové druhy šikanovania (prostredníctvom mobilu i internetu). Zvyšujú sa príležitosti získavania informácií bez dohľadu a vplyvu dospelých

Digitálne prostredie ponúka pre deti a mládež širokospektrálne možnosti využitia, počnúc komunikáciou, relaxom, hrou, vzdelávaním sa v oblasti záujmom, až po plnenie školských povinností. Dostupnosť, anonymita, „voľný pohyb“, absencia sociálnej kontroly môže jedinca podnecovať k správaniu, ktoré nadobúda rizikový charakter, respektíve k online aktivitám vedúcim k jeho potenciálnemu ohrozeniu.

Výskumná správa „*EU Kids Online: National Perspectives*“ (2012) vypracovaná autormi L. Haddon a S. Livingstone prináša výsledky reprezentatívneho empirického výskumu realizovaného v 25 krajinách EÚ. Autori na základe zosumarizovaných údajov uvádzajú, že európske deti a adolescenti (vo veku 9 až 16 rokov) sa na internete venujú najmä hľadaniu informácií, ktoré súvisia s plnením školských povinností (85%). V rámci voľného času zase činnosti ako hranie online hier (83%), sledovanie videí a videoklipov (76%), taktiež virtuálnej komunikácii prostredníctvom instant messengerov (62%) a ďalším aktivitám. Správa sa venuje aj rizikám a hrozbám súvisiacim s virtuálnym prostredím. Z vyššie uvedených práve simultánna online komunikácia je priestorom, v rámci ktorého dochádza ku kyberšikanovaniu najčastejšie (Dulovics, 2018). Z výskumných zistení „*EU Kids Online*“ vyplýva, že až 12% detí a dospievajúcich uviedlo, že boli na internete niekým obťažovaní alebo niečím rozrušení.

Online riziká, ktorým sú súčasné deti a mládež vystavené vo virtuálnom prostredí sú aktuálnym a narastajúcim problémom, ktorý si vyžaduje neustále monitorovanie a hľadanie spôsobov riešenia.

Kyberšikanovanie

V odbornej literatúre je kyberšikanovaniu venovaná značná pozornosť tak u domácich ako i zahraničných autorov ako napr. K. Hollá (2016, 2014), M. Niklová, J. Makúchová (2017), Šmahaj (2014), J. Kerstensa a S. Veenstra (2015), S. Hinduja, J. W. Patchin (2010), N. E. Willard (2005) a ďalší.

K. Hollá (2010) vymedzuje kyberšikanovanie nasledovne: „Pri kyberšikanovaní dochádza k využívaniu elektronickej komunikácie prostredníctvom elektronických médií k zámernému, opakovanému alebo hromadnému šíreniu obsahu, ktorý vedie k emocionálnej ujme.“ I. Emmerová (2014) charakterizuje kyberšikanovanie ako „...zneužívanie mobilných telefónov a internetu na posielanie agresívnych, nenávisťných a poškodzujúcich správ, prípadne zastrašovanie osôb.“

Kyberšikanovanie má v porovnaní s tradičným šikanovaním určité špecifiká ako anonymita, rýchle rozšírenie prejavov agresie k veľkému publiku, či dostupnosť, ktoré sú následkom progresu v oblasti informačných a komunikačných technológií.

Dostupnosť značí, že v prípade kyberšikanovania neexistuje priestorové ani časové ohraničenie prejavov agresie. Zatiaľ, čo klasické šikanovanie sa odohráva v špecifických lokalitách (priestory školy - trieda, chodba, WC) a v špecifickom čase (počas prestávky v škole, cesta zo alebo do školy a pod.), pri kyberšikanovaní je obeť agresorom zastihnuteľná kdekoľvek. I keď má kyberšikanovanie často korene v reálnych vzťahoch a je prepojená s tradičným šikanovaním v školskom prostredí, v dôsledku dostupnosti, vážne zasahuje a narúša prežívanie dieťaťa alebo dospievajúceho aj vo voľnom čase.

Kyberšikanovanie je komplikovaný a štruktúrovaný jav, ktorý zastrešuje širokú škálu online deviantného správania. Z tohto dôvodu sa v rámci príspevku zameriame len na jeho vybrané formy, ktoré sme stanovili na základe typológie N. E. Willard (2007):

- Provokovanie (flaming) - vulgárne nadávky v simultánnej online komunikácii.
- Obťažovanie (harassment) - zverejnenie urážlivej/ponižujúcej fotografie, statusu, výhražné / urážlivé emaily, urážlivé komentovanie fotografií.
- Zosobnenie (impersonation) – vytvorenie falošného profilu,
- Odhalenie (outing) – fotografovanie a natáčanie iných osôb v nepríjemných situáciách a ich zverejnenie na internete.
- Happy slapping – zverejnenie videa, kde je fyzicky ubližované inej osobe. Ide o kombináciu šikanovania a kyberšikanovania.

Metodika výskumu

Cieľom výskumu je analyzovať výskyt vybraných foriem kyberšikanovania (provokovanie, obťažovanie, zosobnenie, odhalenie, happy slapping) u žiakov 6. a 9. ročníka základných škôl vo voľnom čase a identifikovať štatisticky významné rodové rozdiely.

Výskumný súbor tvorili žiaci 5 základných škôl (N = 239) v okrese Rimavská Sobota. Výskum bol realizovaný v mestách Rimavská Sobota, Hnúšťa a Tisovec. Realizácia empirického výskumu prebiehala začiatkom roka 2018. Na zber dát sme použili škálový dotazník vlastnej konštrukcie. Pri formulovaní položiek sme vychádzali z definovaných foriem kyberšikanovania autorkou N. E. Willard (2007).

Ordinálna škála na meranie prejavov agresívneho správania žiakov v kyberpriestore pozostávala z 9 položiek a škála na meranie vitkimizačného aspektu tiež z 9 položiek. Hodnoty ordinálnej škály boli stanovené nasledovne:

„nikdy“ – „1krát“ – „2 až 3 krát“ – „4 až 5krát“ – „viac ako 5krát“

Pri identifikovaní agresorov sme v rámci škály formulovali tieto položky:

1. Na internete som zverejnil/a fotku, ktorá zosmiešňovala alebo urážala inú osobu;
2. Na internete som zverejnil/a status, ktorý urážal alebo zosmiešňoval inú osobu;
3. Posielal/posielala som výhražné maily;
4. Urážlivo som komentoval/a fotku inej osoby;
5. V rámci četu som sa vyhrážal/a alebo urážal/a iného človeka;
6. Prostredníctvom online komunikácie som vulgárne nadával/a inej osobe;
7. Vytvoril/a som si falošný profil pod menom človeka, ktorého poznám;
8. Nieкого som odfotil/a alebo natočil/a v neprijemnej situácii a následne to zverejnil/a na internete;
9. Na internete som zverejnil/a video, na ktorom niekomu ubližujem;

Pri identifikácii obetí sme položky preformulovali do podoby, ktoré zdôrazňovali viktimitizačný aspekt.

Podobne koncipovaný výskumný nástroj použila aj K. Hollá (2017), ktorá vypracovala a použila škály pod názvom „Formy kyberšikanovania na pozícii kyberagresora“ a „Formy kyberšikanovania na pozícii kyberobete“.

Pri vyhodnocovaní empirických údajov sme využili metódy deskriptívnej štatistiky (aritmetický priemer, vyjadrenie relatívne a absolútnej početnosti) a inferenčnej štatistiky (Mann-Whitneyho u test).

Analýza empirických zistení

V intenciách empirického výskumu sme vo výskumnom súbore 239 žiakov identifikovali 60 (25,11%) agresorov a 60 (25,11%) obetí kyberšikanovania. Pri určení agresorov a obetí sme brali do úvahy aspekt opakovania útokov. Žiaka sme považovali za agresora v prípade, že aritmetický priemer odpovedí v položkách, na päťstupňovej škále, dosahoval hodnotu 1,5 a viac. Určený priemer indikuje opakované kybernetické útoky. Čím vyššia bola hodnota aritmetického priemeru tým častejšie sa žiak dopustil určitej formy kybernetickej agresie. Podobný postup sme zvolili aj pri identifikovaní obetí kyberšikanovania.

Následne sme sa v rámci výskumu zamerali na zistenie, či pri vybraných formách kyberšikanovania u agresorov existujú štatisticky významné rozdiely z hľadiska pohlavia. Výsledky výskumu prezentujeme v tabuľke T1.

Tab. 1: Výskyt foriem kyberšikanovania z aspektu agresorov

Deskriptívne ukazovatele		Zahanbujúca fotografia	Zverejnenie urážlivého statusu	Nadávký v simulátnej online komunikácii	Výhrážky, urážky v maily	Urážlivé komentovanie fotografií	Výtvorenie falošného profilu	Outing	Happy slapping	Vulgárne nadávky v online komunikácii
Chlapci	Priemer	2,14	1,44	3,30	1,16	2,02	1,39	1,35	1,02	3,44
	n1 Agresori	10	9	27	1	7	3	4	0	29
	Minimum	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Maximum	5	3	5	3	5	5	5	2	5
Dievčatá	Priemer	2,06	1,43	3,31	1,20	2,04	1,41	1,37	1,02	3,28
	n Agresori	9	3	15	2	11	0	0	0	11
	Minimum	1	1	1	1	1	1	1	1	1

	Maximum	5	4	5	4	3	2	2	2	5
Spolu	Priemer	2,10	1,42	3,32	1,19	2,03	1,37	1,34	1,02	3,42
	Agresori N	19	12	42	3	18	3	4	0	40
	Minimum	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Maximum	5	4	5	4	5	5	5	2	5
	p < 0,05	0,146	0,346	0,677	0,019	0,166	0,976	0,743	0,430	0,098

Na základe *Mann-Whitneyho u testu* môžeme konštatovať, že štatisticky významný rozdiel z hľadiska pohlavia v prospech dievčat sa potvrdil len v prípade „rozosieliania výhražných a urážlivých emailov“. Avšak išlo o jednu z najmenej využívaných foriem kybernetickej agresie, ktorú označili len 3 (5%) respondenti, čo nemožno považovať za relevantné. V prípade ostatných foriem kyberšikanovania sa štatisticky významný rozdiel z aspektu pohlavia nepotvrdil.

Z hľadiska priemerných hodnôt boli najčastejšími formami kyberšikanovania opakované útoky prostredníctvom „simultánnej online komunikácie“ vo forme nadávok (AM = 3,32), ktorých sa dopustilo 42 (70%) agresorov. *Vulgárne nadávky prostredníctvom simultánnej online komunikácie* sa ukazujú ako jedna z najfrekvencovanejších foriem kyberšikanovania, čo potvrdzuje aj nami realizovaný výskum v roku 2016, ktorý prebiehal v troch krajoch Slovenskej republiky, výskumný súbor tvorilo 931 žiakov základných a stredných škôl. Tejto formy kybernetickej agresie sa dopustilo 127 agresorov (Dulovics, 2018).

Následne sme sa zamerali na viktimizáciu v kyberpriestore. Zisťovali sme existenciu štatisticky významných rozdielov pri vybraných formách kyberšikanovania z aspektu obetí. Výsledky empirického výskumu prezentujeme v tabuľke T2.

Tab. 2: Výskyt foriem kyberšikanovania z aspektu obetí

Deskriptívne ukazovatele		Zverejnenie zahanbujúcej fotografie	Zverejnenie urážlivého statusu	Nadávky v simultánnej online komunikácii	Výhrážky, urážky v maily	Urážlivé komentovanie fotografií	Vytvorenie falošného profilu	Outing	Happy slapping	Vulgárne nadávky v online komunikácii
Chlapci	Priemer	2,65	1,85	3,15	1,62	1,50	1,24	1,65	1,06	3,18
	n1 Obete	18	7	14	7	4	2	6	1	10
	Minimum	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Maximum	5	4	5	3	5	3	5	2	5
Dievčatá	Priemer	2,73	1,58	2,65	1,61	1,73	1,31	1,65	1,04	2,46
	n Obete	14	4	18	3	5	1	5	0	9
	Minimum	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Maximum	5	5	5	5	5	3	5	3	5
Spolu	Priemer	2,68	1,73	2,93	1,48	1,60	1,27	1,65	1,05	2,87
	Obete N	32	11	32	10	9	3	11	1	19
	Minimum	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Maximum	5	5	5	5	5	5	5	5	5
	p < 0,05	0,978	0,160	0,304	0,685	0,323	0,755	0,817	0,867	0,200

Pri analýze viktimizačných aspektov kyberšikanovania sme nezaznamenali štatisticky významný rozdiel z hľadiska pohlavia ani pri jednej z položiek. Na druhej strane však možno konštatovať, že podobne ako tomu bolo v prípade agresorov, aj u obetí sa „vulgárne nadávky prostredníctvom simultánnej online komunikácie“ ukázali ako najčastejšie sa vyskytujúca forma kyberšikanovania. Obetami boli častejšie dievčatá (18) ako chlapci (14). Na rizikové aspekty online aktivít poukazujú M. Walrave a W. Heirman (2011), ktorí na základe empirických zistení uvádzajú vyšší výskyt obetí kyberšikanovania u jedincov zapájajúcich sa do písomnej online komunikácie, zverejňujúcich osobné údaje a pod. Online komunikácia prostredníctvom sociálnych sietí a instant messengerov patrí nielen medzi najfrekvencovanejšie aktivity detí a dospelých vo voľnom čase, ale je zároveň aj najviac rizikovou z hľadiska vzniku verbálnych foriem kyberšikanovania ako napr.: „provokovanie“ a „obťažovanie“, čo sa potvrdilo aj pri agresoroch aj pri obetiach.

Jednou z možných príčin je skutočnosť, že v intenciách virtuálnej komunikácie jedinci častejšie strácajú zábrany, čo sa ešte znásobuje v prípade, ak jedna alebo obe z komunikujúcich strán vystupujú anonymne a do procesu komunikácie sa premieta proces disinhibície.

Rovnako frekvencovanou formou kyberšikanovania bolo „zverejnenie zahanbujucej fotografie“, čo taktiež možno označiť za formu obťažovania/harassmentu. V tomto prípade sa uvedená forma kyberšikanovania vyskytovala častejšie u chlapcov ako dievčat.

Záver

Ako vyplýva z príspevku paralelný život detí a dospelých vo virtuálnom priestore má mnoho aspektov a často sa spája aj s určitými rizikami. Isté rozdiely vnímame v správaní medzi chlapcami a dievčatami v mediálnom priestore. Keďže sme štatistickou analýzou nezistili rozdiely môžeme len konštatovať, že neustále stúpa agresívne správanie dievčat, na čo už upozorňoval výskum „*Novo vynárajúce sa potreby detí a mládeže v SR (2009)*“. Zároveň sa však ukazuje, že dievčatá sú častejšie obetami kyberšikanovania ako chlapci.

Voľný čas a riziká s ním spojené, najmä súvisiace s virtuálnym priestorom, sú témou aktuálnou a veľmi príťažlivou. Nielen pre odhaľovanie negatív, ale aj ako uvádza Rovňanová (2014) pre lepšiu pregraduálnu prípravu v oblasti profesijných kompetencií budúcich odborníkov a odborníčok v tejto oblasti ako sú vychovávatelia, sociálni pedagógovia a ostatní odborníci i pedagogickí zamestnanci škôl a školských zariadení.

Našou snahou v intenciách štúdie nebolo objasnenie súvislosti medzi kyberšikanovaním a spôsobmi trávenia voľného času. Kyberšikanovanie je komplikovaný fenomén, ktorého príčiny (predovšetkým z pohľadu kyberagresorov) ostávajú dodnes nezodpovedané a nepreskúmané. Objasnenie takejto súvislosti by si vyžadovalo dlhodobé výskumné bádanie a je pre nás inšpiráciou v ďalšej vedecko-výskumnej činnosti.

Preto naše ďalšie kroky viedli k tvorbe vedeckého projektu „*Stredoškolská mládež a jej potreby a ohrozenia vo voľnom čase v 21. storočí*“ (VEGA), kde chceme hlbšie odhaľovať nielen problémy v tejto oblasti, ale aj motívy, ktoré sú s tým spojené.

Literatúra

Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace. 2013. Dostupné na : https://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf

- DULOVICS, M. 2018. Online rizikové správanie u detí a mládeže a možnosti jeho prevencie prostredníctvom mediálnej výchovy. Banská Bystrica : Belianum, 2018. 134 s. ISBN 978-80-557-1446-2.
- GALLO, O. - LENČO, P. 2009. *Čo si myslia mladí. Ich voľný čas a aktívna účasť na živote spoločnosti*. Bratislava - IUVENTA Slovenský inštitút mládeže, 2009. ISBN 978-80-8072-078-0
- HAMBÁLEK, V. 2005. *Úvod do voľnočasových aktivít s klientskými skupinami sociálnej práce*. Bratislava : Občianske združenie Sociálna práca, 2005. 80 s. ISBN 80-89185-11-8
- HINDUJA, S. – PATCHIN, J. W. 2010. Cyberbullying Research Summary. Cyberbullying and Suicide. In *Archives of Suicide Research*. Vol. 14, 2010, No. 3. ISSN 1573-8159. Dostupné na internete: <http://cyberbullying.org/>
- HOLLÁ, K. 2017. *Detekcia kyberagresie - kyberšikanovania a sextingu*. Nitra : PF UKF, 2017. 113 s. ISBN 978-80-558-1205-2.
- HOLLÁ, K. 2016. *Sexting a kyberšikana*. Bratislava : IRIS, 2016. 165 s. ISBN 978-80-8153-061-6.
- HOLLÁ, K. 2014. *Kyberšikana*. Bratislava : IRIS, 2014. 126 s. ISBN 978-80-8153-011-1.
- HRONCOVÁ, J. – EMMEROVÁ, I. a kol. 2015. Sociálny pedagóg v škole v teoretickej reflexii a praxi. Banská Bystrica : Belianum, 2015. 288 s. ISBN 978-80-557-0957-4.
- HRONCOVÁ, J. – EMMEROVÁ, I. – HRONEC, M. 2014. *Sociálna patológia pre sociálnych pedagógov*. Banská Bystrica : Belianum, 2014. 300 s. ISBN 978-80-557-0806-5.
- KERSTENS, J. – VEENSTRA, S. 2015. Cyber Bullying in the Netherlands: A Criminological Perspective. In *International Journal of Cyber Criminology*. Vol. 9, 2015, NO. 2. s. 151. ISSN 0974 – 2891. Dostupné na : internete:file:///C:/Users/Satelite/Downloads/2016%20Kerstens%20Veenstra%20article%20on%20Cyber%20bullying.pdf
- KOCOVÁ, N. 2011 Problémy a perspektívy voľného času. In *Recenzovaný zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Medzinárodná vedecká elektronická konferencia pre doktorandov, vedeckých pracovníkov a mladých vysokoškolských učiteľov*. Prešov : Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita v Prešove. 2011. s. 126 – 132. ISBN 978-80-555-0482-7. [cit. 2018-08-08] dostupné na: http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Istvan1/pdf_doc/2sekcia/Kocova.pdf
- Koncepcia kybernetickej bezpečnosti v Slovenskej republike 2015-2020*. Dostupné na : <http://www.nbusr.sk/wp-content/uploads/kyberneticka-bezpecnost/Koncepcia-kybernetickej-bezpecnosti-SR-na-roky-2015-2020-A4.pdf>
- KOUTEKOVÁ, M., NEMCOVÁ, L. et al., 2013. *Pedagogika voľného času v teórii a praxi*. Banská Bystrica : PF UMB, 2013. 85 s. ISBN 978-80-557-0644-3.
- LIVINGSTONE, S. – HADDON, L. *EU Kids Online: National perspectives*. 2012. Dostupné na: <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/PerspectivesReport.pdf>
- NOVO VYNÁRAJÚCE SA POTREBY DETÍ NA SLOVENSKU PRIESKUMNÁ ŠTÚDIA : 2009. [cit. 2018-08-20]. Dostupné na: https://www.iuventa.sk/files/documents/7_vyskummladeze/prieskumy/finalstudia_nds_Ieonardo.pdf

NOVO VYNÁRAJÚCE SA POTREBY DETÍ NA SLOVENSKU PRIESKUMNÁ ŠTÚDIA : 2010. [cit. 2019-06-9]. Dostupné na: https://www.iuventa.sk/files/documents/2010novo_vynarajuca_sa_potrebydeti.pdf

NIKLOVÁ, M. – MAKÚCHOVÁ, J. 2018. Forms of Cyber-bullying from the Aspect of Cyber-victims – Elementary and Secondary School. In *The New Educational Review*. Vol. 51, 2018, NO. 1. ISSN 1732-6729.

ROVNANOVÁ, L. 2014. Prevencia sociálno-patologických javov ako súčasť návrhu profesijného štandardu učiteľa. In *Zborník vedeckovýskumných prác Katedry pedagogiky (10)*. 1. Vyd. Banská Bystrica : Belianum, 2014. s. 113 – 124. ISBN 978-80-557-0792-1.

SMIKOVÁ, E. – KOPÁNYIOVÁ, A. 2013. *Pedagogické možnosti znižovania agresivity detí v školskom veku*. Bratislava : MPC, 2013. 70 s. ISBN 978-80-8052-478-4. Dostupné na: http://www.mpc-edu.sk/library/files/e._smikov__a._kop_nyiov__pedagogick__mo_nosti_zni_ovania_agresivity_det__v__kolskom_veku.pdf

Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016-2020.

SICHLING, F. – PLÖGER, J. 2018. Leisurely encounters: Exploring the links between neighborhood context, leisure time activity and adolescent development. In *Children and Youth Services Review*. Volume 91, August 2018, Pages 137-148. Dostupné na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740917311143?via%3Dihub>

ŠMAHAJ, J. 2014. *Kyberšikana jako společenský problém*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 232 s. ISBN 978-80-244-4227-3.

TVRDOŇ, M. 2006. Riziková mládež ako sociálno-politický problém v Slovenskej republike. In TRUJLÁŘOVÁ, Z., SMUTEK, M. eds. *Riziková mládež v současné společnosti*. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ – opatření 2.1: program podpory aktivit zaměřených na integraci sociálně znevýhodněných obyvatel. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006, s. 10 – 37. ISBN 80-7041-044-2.

WALRAVE, M. – HEIRMAN, W. 2011. Cyberbullying: Predicting Victimization and Perpetration. *Children & Society*. Vol. 25. 2011. No. 1. ISSN 1099-0860.

WILLARD, N. E. 2007. *Cyberbullyin and cabertrheats : Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Champaign, IL, US : Research Press, 2007. 320 s. ISBN 978-087822-537-8.

WOLAK, J. - KIMBERLY, D. - MITCHELL, J. – FINKELHOR, D. 2007. Does Online Harassment Constitute Bullying? An Exploration of Online Harassment by Known Peers and Online-Only Contacts. In *Journal of Adolescent Health*. Vol. 41, 2007, No. 2. ISSN 1054-139X.

Adresy autorov

Doc. PhDr. Mário Dulovics, PhD.

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, UMB v Banskej Bystrici
Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica
mario.dulovics@umb.sk

Mgr. Lívia Nemcová, PhD.

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, UMB v Banskej Bystrici

Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica

livia.nemcova@umb.sk